

Göçebe ve Dış Dünya

Nomads and The Outside World

Tuna ÇELİK*

Kitap Künyesi: Anatoly Michailovich Khazanov. (2015). Göçebe ve Dış Dünya. (Çev. Ömer Suveren). Doğu Kütüphanesi Yayınlar. 511 sayfa.

*

Devlet, kamu yönetimi alanının temel çalışma nesnesidir. Her ne kadar küreselleşme ve neoliberal politikalar ile konuya olan akademik ilgi azalsa ve literatür işletme terimleri ile dolup taşsa da devlet konusu, kamu yönetimi içerisinde ayrıcalıklı yerini korumaktadır. Üstelik çalışma nesnesi olarak devleti merkeze alan ve konu hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olan en önemli bilim alanı, yine kamu yönetimidir. Hukuk, siyaset bilimi ve siyasal antropoloji gibi bilim dalları da devleti farklı unsurları ile çalışmakta ve kendi yöntemleri ile incelemektedir (Ayman Güler, 2023, s. 36-67).

Literatürde, devlet kavramı araştırıldığında sıklıkla karşımıza modern devlet tanımlamaları gelmektedir. Yukarıda anılan bilim dalları da çalışmalarını yerleşik tarım toplumları veya yerleşik devlet diye

226

* Öğrenci, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri (DR), Ankara-Türkiye, celiktunahacettepe@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7889-7327>.

Geliş/Submitted: 06.04.2024 | **Kabul/Accepted:** 09.12.2024

Atıf/Cite: Çelik, T. (2024). Göçebe ve Dış Dünya Kitap İncelemesi. *Publicus*, (2). 226-238.

anılabilecek devlet tipi içinde yürütmektedir. Yine kamu yönetimi alanında geliştirilen farklı teori ve kuramlar, modern devlet tanımının kabulünden hareketle oluşturulmuştur. Modern devlet söz konusu olduğunda da ilgili teorilerin birçoğunun yerleşik devleti temel alması, tesadüf değil bilinçli bir tercihtir. Bu durum, göçebeliği görmezden gelmeye ve adeta göçebe toplumları devletsiz olarak nitelendirmeye neden olmaktadır (Krader, 1993, s. 152). İncelemeye konu eserin önemi ise devleti, Avrupa kökenli yerleşiklik üzerinden tanımlayan ana akım yaklaşım dışında bir alternatif ile açıklamaya girişmesidir.

Türk devlet çalışmalarında konunun yeterince ilgi görmemesi, göçebe geleneği ve bu geleneğin günümüz kamu yönetimine etkisinin görmezden gelinmesine neden olmaktadır. İşte tam bu noktada, yönetim bilimcilere düşen görevlerden biri göçebelik geleneğini araştırmak ve konu hakkında bilgi sahibi olmaktır. Bu amaçtan hareketle kitap incelememizin göçebelik hakkında merak uyandırması ve konu hakkında yürütülen tartışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

*

Anatoly M. Khazanov, 1937 yılında Moskova'da doğmuştur. Antropoloji alanında yapmış olduğu çalışmalarıyla da bilinen tarihçi, 1966 yılında Rusya Bilimler Akademisi'nde doktorasını tamamlamıştır. Khazanov; Sovyetler Birliği, İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapmıştır. Tarihi antropoloji, pastoral göçebelik, küreselleşme, dünya dinlerinin antropolojisi, kültür gibi farklı konularla ilgilenmiş ve Avrasya'nın tarih öncesi göçebeleri konusunda uzmanlaşmıştır (University of Wisconsin, 2024). Avrasya ile birlikte çeşitli coğrafyalardaki göçebe toplulukları karşılaştırmalı olarak inceleyen Khazanov, ilgili alanda dünyanın otorite isimlerinden biri olarak anılmaktadır.

Khazanov, kültürel ve etnik çeşitliliği sosyo-ekonomik bağlamda ele almıştır. Toplumsal süreçleri, tarihsel materyalizm ile bağlantılı olarak kültürel ve ekonomik temeller üzerinden değerlendirmiştir. Göçebe toplumların yönetsel yapısı ile ilgili önemli çalışmalara imza atan yazar, göçebelerin yerleşik toplumlar ile ilişkisini ve bu ilişkinin göçebeler üzerindeki etkisini anlamaya yönelik farklı teoriler geliştirmiştir. Khazanov'un eserlerinde öne çıkan sav, göçebe toplumların otarşik bir yapıya sahip olmaması ve göçebelerin yerleşikler ile ortak çıkarlar üzerinden bir bağ kurmasıdır. Khazanov, göçebeliği bütün iç ve dış sistemleri, yapıları, işlevleri ve ilişkileriyle incelemenin önemli olduğunu belirtmiş ve göçebeliğin insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Göçebe ve Dış Dünya isimli kitap, 1984 yılında *Nomads and The Outside World* ismiyle yayımlanmıştır. Orijinal metnin ikinci baskısı internette erişime açıktır. Ömer Suveren, kitabın birinci baskısının çevirisini yapmıştır. Kitapta dipnot ve atıflara sıkça başvurulmuş, metin içerisinde çeşitli disiplinlerden teknik içerikli birçok terim kullanılmış ve aynı sözcükler, kitap içerisinde farklı anlamları ile birlikte kullanılmıştır. Suveren'in çevirisinde, yazım ve dil bilgisi yanlışları mevcuttur ve bazı dipnotlar ile dipnotlarda yer alan isim bilgilerinde hata yapılmıştır. Bu yüzden eserin orijinal İngilizce metni ile karşılaştırmalı okunmasında yarar vardır. İlgili hataları görmezden gelmemekle birlikte, göçebe toplumları merkeze alan bir eserin çevirisi; Türk kamu yönetimi disiplini açısından önemli bir hizmet ve kritik bir adımdır.

Kitap, Doğu Kütüphanesi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yayınevinden satışa sunulan güncel diğer eserler de incelendiğinde (*Altay Panteonu, Azerbaycan'da Romantik Türkçülük, Bozkır'ın Asenaları, Çin Kaynaklarında Asya Hunları, Göktürk, Uygur ve Oğuz Kültürü vb.*) *Göçebe ve Dış Dünya* kitap baskısının tesadüfi değil politik bir tercihe

dayandığı görülmektedir. Yayınevinin kurumsal internet adresinde yer alan aşağıdaki ifade de görüşümüzü destekler niteliktedir:

Doğu'nun yeniden tanımlanma ve anlamlandırmasında "Doğuculuğun" bir dünya görüşü olarak yansıtılmasını içeren çabalar, tabî olarak misyoner bir yayınevinin methali niteliğinde olmakla, 2005'te "Doğu Kütüphanesi" alâmeti farikasıyla kültür ve irfan dünyasına katıldı. (Doğu Kütüphanesi, 2024).

Yayınevi tarafından hazırlanan kitap kapak fotoğrafında, her ne kadar tam olarak tespit edilemese de bizon veya sığıra benzeyen bir hayvanın bulunduğu aşıkardır. Khazanov'un pastoral göçebeliği hayvan cinsi ve sayısı ile ilişkilendirmesi ve göçebe kültürün doğa ve hayvan ile yakından ilişkisi birlikte düşünüldüğünde, kitap içeriği ile kapak arasında simgesel bir bağ kurulduğu ve kapak seçiminin isabetli olduğu söylenebilir.

*

Kitabın önsözü, Ernest Gellner tarafından kaleme alınmıştır. Önsöz, kendi başına ayrı bir incelemenin konusu olacak şekilde Khazanov'un çalışmaları ile ilgili geniş bir perspektif sunmaktadır. Gellner'e göre *Göçebe ve Dış Dünya*, günümüzün en seçkin akademik çalışmalarından biridir ve daha önce hiç denenmemiş bir içerikte yazılmıştır (Khazanov, 2015, s. 1). Önsözün ardından gelen *İkinci Baskıya Giriş* bölümünde ise Khazanov, kitap basım sürecinde yaşamış olduğu zorluklardan bahsetmektedir. Yazar, Sovyet bürokrasisi ile telif hakkı tartışması yaşamış ve devlet karşıtı faaliyetle suçlanmıştır. Öyle ki bir dönem kitaba çıkış yasağı dahi konulmuştur (Khazanov, 2015, s. 20-21). Önsöz ve giriş, okuyucuda metnin içeriği hakkında derin bir merak uyandırmaktadır.

Göçebe ve Dış Dünya, giriş ile birlikte toplam 5 bölümden oluşmaktadır. *Göçebelik Olgusu, Mitler ve Problemler* başlığını taşıyan giriş bölümünün teması; uzmanlaşmaya dayalı pastoral ekonominin ulaştığı nihai bir

sonuç olarak göçebeliğin, yalnızca iktisadi bir uyum örneğinden ibaret olmadığıdır. Göçebeliğin sosyal ve tarihi açıdan da kendine mahsus özellikleri vardır ve bu sebeple göçebelik, evrensel bir karaktere sahiptir. Khazanov, göçebe toplulukların var olabilme şartını yerleşiklerin kendileriyle ilişki kurmasına izin vermelerinde görmektedir. Bu ilişki iktisadi, içtimai, siyasi, kültürel açıdan çok yönlü bir etkileşim içermektedir. Göçebelerin göçebe olarak kalabilmesi de bu etkileşimin sürekliliği sayesinde mümkündür (Khazanov, 2015, s. 77-78). Yazarın göçebeliğe evrensel bir karakter atfetmesi ve göçebeliği hem kendi içerisindeki ilişkiler hem de yerleşiklerle etkileşim açısından değerlendirmesi dikkate değer bir husustur. Ancak bölüm okunduğunda “dış dünya”dan kastın yerleşikler olduğu görülmekte ve göçebe bir toplumun diğer başka bir göçebe toplumla karşılaşması durumunda nasıl bir durumun meydana geldiği anlaşılmamaktadır. İlerleyen bölümlerde, farklı coğrafyalarda göçebelerin birbirleriyle ilişkileri hakkında bilgi verilmiş ancak ilgili konuya, kitap içerisinde geniş bir yer ayrılmamıştır.

Besin Üretim Ekonomisinin Farklı Bir Şekli Olarak Göçebelik başlıklı kitabın birinci bölümünde, pastoral göçebeliğin iktisadi esasları belirlenmiştir. Bu özellikler; iktisadi faaliyetlerin türü (hayvancılığın temel geçim kaynağı olup olmaması, tarımsal üretimin bulunması vb.), göçlerin düzeni ve karakteri ile üretim hedefi gibi farklı ölçütlerden hareketle oluşturulmuştur. Böylece Khazanov, pastoralizmde dört temel tür belirlemiştir; sığırtmacı hayvancılığı, yarı yerleşik pastoralizm, yarı göçebe pastoralizmi ve tam pastoral göçebelik (Khazanov, 2015, s. 97-102). Bu türlerin temel özellikleri ve görülmüş olduğu coğrafyalar, metinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca pastoralizm türlerinin hiçbir şekilde durağan bir karakterde olmadığı ve iktisadi dengelerin değişmesiyle türlerin de birbirlerine dönüşebildiği bilgisi verilmektedir (Khazanov, 2015, s. 106). Göçebeliğe evrensel bir bakış açısı sunma gayesinde olan yazarın böyle bir sınıflandırmaya gitmesi

ve geniş bir coğrafyayı içine alarak analizde bulunması, amaç ile yöntem arasında güçlü bir bağ kurmaktadır.

Pastoral göçebeliğin kökenlerinin tartışıldığı ikinci bölümde Khazanov, göçebeliğin ilk ortaya çıkışının sosyal çevreden ziyade doğal çevreye uyum sağlama şeklinde gerçekleştiğini iddia etmektedir. Yazara göre öncelikle belli bir coğrafyada göçebelğe geçişler görülür, sonra göçebelik yayılmaya başlar. Son olarak zincirleme bir reaksiyon halinde bölgeye yayılır ve pastoral göçebeler bu yeni ekolojik alana uyum sağlamaya başlar (Khazanov, 2015, s. 184-188). Khazanov; toplumun göç sonrası bölgedeki yaşamın sosyo-ekonomik yöndeki değişikliklere aşamalı bir şekilde uyum sağlaması halinde, yani kültürel uyumun önem taşıması durumunda göçebeliğin çok daha erken dönemlerde ortaya çıkacağını ve her türlü engeli aşacağını dile getirir. Ancak metinde, doğal çevreye uyum ile kültürel çevreye uyumun eş zamanlı gerçekleşebileceği ihtimali üzerinde durulmamış ve söz konusu uyumun nasıl gözlemlenebileceği anlaşılamamıştır. Ancak pastoral göçebeliği tanımlama, sınıflandırma ve ardından köken ile birlikte pastoral göçebelik sürecinin işlenmesi; konu ile ilgili net bir çerçeve çizmiştir.

Göçebeler ve Dış Dünya Arasındaki İlişkiler başlıklı üçüncü bölümde, folk model kullanılarak göçebelerin kendileri ile ilgili bilinçleri ortaya koyulmaktadır. Khazanov, göçebe toplulukların iktisadi münasebetlerini iki esas üzerine kurar. Bunlar, hayvanlar üzerindeki özel mülkiyet ile otlak ve meralar üzerindeki ortak mülkiyettir. İlgili bölümde, göçebe toplumların tüm tipleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Khazanov; birkaç küçük istisna dışında, bütün göçebe topluluklarda hayvanların şahıslara veya ailelere ait olduğunu belirtir. Göçebe topluluklarda otlak ve meraların mülkiyeti konusunun ise karmaşık olduğunu ifade eder. Otlak alanların özel mülkiyeti, farklı sınırlamalara tabidir ve bu mülkiyet, yerleşik toplumlara nazaran çok daha gevşektir (Khazanov, 2015, s.

229-232). Bölümde göze çarpan en önemli iddia, göçebe toplulukların iç dinamiklerinin kalıcı bir sosyal farklılaşmaya izin vermemesi düşüncesidir. Khazanov (2015, s. 274), kendi iç dinamikleriyle devlete evrilebilen bir göçebe topluluk örneğine rastlamadığını belirtir. Yerleşik topluluklardan edinilen artık değer ve yerleşiklerin desteği gibi dış faktörler sayesinde göçebe toplulukta sosyal farklılaşma artar. Üçüncü bölümde, yazarın göçebe topluluklara bakış açısı netleşmektedir. Buna ek olarak, Khazanov'un "geçici merkezileşme" terimini kullanması ve Weber'in tarif etmiş olduğu otorite tiplerinin göçebe topluma tam olarak uymadığını belirtmesi, okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Dördüncü bölümde Khazanov, göçebelerin dış dünyaya uyum yöntemlerini açıklamaktadır. Bu yöntemler; yerleşikleşme, ticaret ve ticarete aracılık etme, tebaiyet, göçebelerin yerleşik toplumlara bağımlılıklarının diğer şekilleri ve boyun eğme olarak sıralanmıştır (Khazanov, 2015, s. 315). Bu yöntemlerden yalnızca yerleşikleşme durumunda göçebelik karakteri kaybedilmektedir. Yöntemlerin her biri, ayrıntılarıyla özel olarak incelenmiştir. Uyum yöntemleri ile ilişkili olarak süreçler, net bir çizgi ile ayrılmış gibidir. Burada, ticarete aracılık eden göçebe toplumun sonradan yerleşikleşmesinin veya boyun eğmesinin birbirini takip eden ilişkili evreler olabileceği akla gelmekte ve süreçlerin kesin bir çizgi ile ayrılmasının riski ortaya çıkmaktadır.

Son kertede Khazanov, üç tip göçebe devlet tanımlamaktadır. Her ne kadar yazar, iç dinamikleriyle devlete evrilebilen bir göçebe topluluk örneğine rastlamadığını belirtse de kitabın orijinal metninde "*nomadic statehood, main types of nomadic statehood*" kavramlarını kullanmıştır. Bu yüzden konu, çeviride de göçebe devlet diye anılmıştır. Birinci tipteki devletlerde, göçebe devlet ile fethedilen ve boyun eğdirilen yerleşik topluluklar arasında vassal - haraç ilişkisi vardır. İkinci tipe dahil olan devletler; genelde göçebelerin yerleşik devleti fethettikten sonra, yeni topraklara yerleşip tarımcılarla aynı ekolojik alanları paylaştıkları

devletlerdir. Üçüncü tip devletlerde ise hâkimiyet altına alınan yerleşik toplumlarla ortak bir yapı ortaya çıkmıştır ve iş bölümü vardır (Khazanov, 2015, s. 353 - 355). Khazanov, metin içerisinde ayrıntılı olarak bu devletlerin toplumsal ilişkilerini, görüldüğü coğrafyaları ve ortadan kalkma biçimlerini tartışmaktadır. Yalnızca üçüncü tip ile ilgili örnek bir devlet vermemiştir. Yazarın devlet sınıflandırması, göçebeliliğin farklı türlerinin anlamlandırılması açısından yol göstericidir.

*

Göçebe ve Dış Dünya kitabında değinilmesi gereken en önemli hususlardan biri de şüphesiz Khazanov'un eserini kaleme alırken ve iddialarını ortaya koyarken kullanmış olduğu kaynaklardır. Yazarın ilgili literatüre ve farklı göçebe toplumların sosyal terminolojilerine hâkimiyeti açıktır. Metin içerisinde satırlar dolusu referanslar ve dipnotlar bulunmaktadır. Khazanov; kitap içerisinde farklı yazarların yapmış olduğu tanımlamaları, kategorileri, tipolojileri ve sınıflandırmaları araştırmanın hedefi değil araştırmanın metodolojisini yansıtan analitik araçlar olarak sunmaktadır. Yerleşik devlet okumaları ile karşılaştırıldığında kitabın çok daha titiz bir çalışmanın ürünü olduğu görülmektedir. Khazanov; dile getirmiş olduğu savlarına, vakanüvislerin kayıtlarından seyyahların yazılarına, deyim ve ata sözlerinden şiirlere kadar geniş bir yelpazede kanıtlar sunmaktadır. Kitap, ekolojik bilgiler ve antropolojik bulgular ile doludur. Yine kitap içerisinde farklı coğrafyadaki araştırmalar (İran, Sovyet, Kazak vb.) ilgili coğrafyanın yazarına ait eserler ile anlatılmıştır. Eseri okurken Kaşgarlı Mahmud, Oğuzlar, İskitler, Türk Yörükler ve Kur'an gibi kaynakların karşımıza çıkması, Türk yönetim geleneği ile ilgili bilgi vermesi açısından önemlidir.

*

Khazanov'un *Göçebe ve Dış Dünya* eserinden hareketle yazarın devlete bakış açısını değerlendirmek mümkündür. Khazanov'un eserinde devlet ile ilgili tartışmalar yürüttüğü bölümlerde arkeoloji, tarih, coğrafya, biyoloji gibi çok farklı disiplinlerden yararlandığını ve karşılaştırmalı bir yöntem tercih ettiğini görüyoruz. Yazar, göçebeliliğin kendine has etnik kültürel alışkanlıkları ve gelenekleri olduğunu belirtmektedir. Kitabının çıkış noktası, göçebelikte belirli bir ekonomik alanda uzmanlaşmanın yerleşik toplumlara kıyasla daha fazla bağımlılığı ve tebaa olmayı getirdiği düşüncesidir. Yazar, gezgin pastoralist toplumların uzmanlaştıkça yerleşiklere olan bağımlılıklarının arttığını savunur. Bu sebeple, yöntem olarak da kültürel bağımlılıklara değil iktisadi bağımlılıklara odaklanması yerinde bir tutumdur.

Çalışmada göçebe toplulukların ulaştıkları en ileri gelişme seviyesi, devletin ortaya çıkışından önceki aşama olarak belirlenmiş ve bu aşama '*tabakalaşmış toplum*' veya '*reislik*' olarak adlandırılmıştır. Khazanov'a göre göçebe bir toplum, farklılaşmalar ortaya çıktığında bile ancak '*erken dönem sınıflı toplum*' olarak tanımlanabilir. Ayrıca, göçebe toplulukların ortaya çıkışı çoğunlukla yerleşik tarım topluluklarının istilâsı sonucu gerçekleşmiş, yerleşiklerden miras aldıkları toplumsal temeller üzerine kurulmuş ve kısa ömürlü olmuştur. Yazarın görüşü ile fetih teorisi birbirine paralellik göstermektedir. Göçebe toplulukların oluşturduğu reislik denebilecek yapılar, yerleşiklerin fethedilmesi ile ortaya çıkmıştır ve kendi toplumlarının iç dinamikleri tek başına bu yapıları uzun süre devam ettirmeye yetmemektedir. Göçebeler var olabilmek için yerleşik bir hayata uyum sağlamak zorundadır. Bu uyumu gösteren toplumlar da zaten göçebelik karakterini yitirmektedir. Tüm bu hususlar doğrultusunda, yazarın göçebe toplulukları erken dönem sınıflı toplum olarak değerlendirdiği ve *erken devlet* statüsünde gördüğü anlaşılmaktadır. Henri Claessen ve Peter Skalnik tarafından geliştirilen "*erken devlet*" kavramı, henüz tam

manasıyla olgunlaşmamış ve tüm organları ile oluşma sürecinde olan toplumları tanımlamak için kullanılır. Erken devletler, yeterince merkezi değildir ve yönetsel yapıları az gelişmiştir (Claessen ve Skalnik, 1993). Kavramın tanımı ve Khazanov'un göçebe topluluklarla ilgili değerlendirmesi ile paralel olarak Ümit Hassan, Khazanov'un devlete bakış açısını şöyle özetlemiştir:

Yazara (Khazanov'a) nazaran, modern devletlerle karşılaştırıldığında, her sanayi - öncesi devleti «ilk/erken» sayılmak gerektir. Khazanov, kendi açısından, terimin daha iyi tanımlanmış ve kesinlik gösteren / kullanımına taraftar olduğunu kaydediyor. Bu anlamda, «ilk devlet», Khazanov'a göre, doğru olarak ifâde edilirse, «en 'erken'» ve «gerçekten eski (eski zamanlara ait)» olan devlet tipidir («the early and truly pristine type of State»). Bu devlet, çözülen ilkel toplumun hemen sonrasında belirir. Bu açıdan, ilk devletler yalnızca modern devletlerden değil ve fakat kadîm devletlerden (meselâ antik dönemin Greko - Romen devletlerinden) farklı olur. (Hassan, 1984, s. 90).

*

Kitap; incelememizin girişinde anıldığı üzere kamu yönetimi alanının temel çalışma nesnesi olan devleti, ayrıntılı olarak düşünmeye ve Batı merkezli yerleşik devlet algısı üzerinde kafa yormaya sevk etmektedir. Geniş ve kapsamlı bir çalışma sonucunda ortaya çıktığı her halinden belli olan eser, ufuk açıcı ve benzer çalışmalar için yol göstericidir.

Göçebe ve Dış Dünya kitabına en önemli olumsuz eleştirisi, Brian Spooner tarafından getirilmiştir. Spooner, Khazanov'un kitabında sunmuş olduğu örneklem seçimini sistematik bulmamakta ve örneklerin argümanları desteklemediğini dile getirmektedir. Spooner'a göre kitap, oryantalist bir özellik göstermektedir ve antropoloji veya tarih kitabı olarak nitelendirilemez (Spooner, 1986, s. 183). Eleştiriyi Khazanov, kitabın ikinci baskısına giriş kısmında cevap vermiştir. Spooner ile kendisinin tarihsel antropolojiden anladıklarının farklı

olduğunu ve daha iyi bir çalışmanın ortaya konması için uzun yıllar boyu Spooner'ı beklediğini dile getirmektedir (Khazanov, 1994, s. 1-15).

Göçebelik konusu ile ilgili çalışmaların başında gelen Barfield'in (2001) *Shadow Empires*, Beckwith'in (1993) *Empires of The Silk Road* ve Honeychurch'in (2015) *Inner Asia and The Spatial Politics of Empire: Archeology, Mobility and Culture Contact* isimli kitaplarında, Khazanov'un fikirlerinin tartışıldığı bölümler bulunmaktadır. Golden ise *Türk Halkları Tarihine Giriş* kitabının önsözünde, göçebe yerleşik etkileşimi konusundaki en önemli eserin *Göçebe ve Dış Dünya* kitabı olduğunu belirtmektedir (Golden, 1992).

Kitaba en önemli eleştiriyi getiren Spooner'ın dahi yazısının giriş kısmında *Göçebe ve Dış Dünya* kitabının pastoralizm açısından dikkate değer bir eser olduğunu belirtmesi, göçebelik geleneği hakkında çalışan önemli araştırmacıların Khazanov'un fikrini tartışmaları ve eserlerinde yer vermeleri, Golden'ın eseri göçebe yerleşik etkileşimi konusundaki en önemli kitap olarak nitelendirmesi, kitabın farklı coğrafyalardaki göçebelik tiplerini karşılaştırmalı bir şekilde ele alması, göçebe devlet ve pastoralizmin türleri ile ilgili sınıflandırmalar yapması, metinde yararlanılan kaynakların zenginliği ve ilgili alana getirilen özgün fikirler değerlendirildiğinde, *Göçebe ve Dış Dünya* kitabının literatürde bir başyapıt olarak konumlandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Ayman Güler, B. (2023). Devlet Bilimi: Göçebe ve Yerleşik Devlet. İmge Kitabevi.
- Barfield, T. J. (2001). The Shadow Empires: Imperial State Formation Along Chinese-Nomad Frontier. İçinde C. Sinopoli, T. D'Altroy, K. Morrison, and S. E. Alcock (Ed.), *Empires: perspectives from archaeology and history* (ss. 11-41). Cambridge University Press.
- Beckwith, C. (1993). *The Tibetan Empire in Central Asia: A History of the Struggle for Great Power Among Tibetans, Turks, Arabs, and Chinese During the Early the Middle Ages*. Princeton University Press.
- Claessen, H. Ve Skalnik, P. (1993). *Erken Devlet*. (Çev. Şenel, A.). İmge Kitabevi.
- Doğu Kütüphanesi Yayınları, Hakkımızda. <https://www.dogukutuphanesi.com/>, Erişim: 30.03.2024.
- Golden, P. (1992). Türk Halkları Tarihine Giriş: Ortaçağ ve Erken Yeniçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'da Etnik Yapı ve Devlet Oluşumu. (Çev. Karatay, O.). Ötüken.
- Hassan, Ü. (1984). "İlk Devlet" Neye Yarar. *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, C.4, S. 49.
- Honeychurch, W. (2015). *Inner Asia and The Spatial Politics Of Empire: Archaeology, Mobility, And Culture Contact*. New York.
- Khazanov, A. (1994). *Nomads and the Outside World* (e-kitap). The University of Wisconsin Press. https://www.academia.edu/44316382/Nomads_and_the_Outside_World_2nd_ed_book_
- Khazanov, A. (2015). *Göçebe ve Dış Dünya*. (Çev. Suveren, Ö.). Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Krader, L. (1993). Devletin Asya Göçebeleri Arasındaki Kökeni. İçinde H.J.M. Claessen ve P. Skalnik (Ed.), *Erken Devlet* (ss. 135-154). (Çev. Şenel, A.). İmge Kitabevi.
- Spooner, B. (1986). Review of Nomads and the Outside World. *American Ethnologist*. 13(1). 183-184.
- University of Wisconsin (2024). Anatoly Khazanov Page. <https://www.anthropology.wisc.edu/staff/khazanov-anatoly/>. Erişim tarihi: 22.11.2024.
-

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırma için herhangi bir etik kurul onayı alınmamıştır.

Yazar Katkıları

Çalışmayı sunan yazar dışında başka bir yazarın katkısı bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek Beyanı

Bu çalışma herhangi bir kurum tarafından desteklenmemiştir.